

ЈЕЛЕНА РАДУЛОВИЋ-ВУЛИЋ

РАЗВОЈ МУЗИКОЛОГИЈЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Као заокружена научна цјелина разрађених методолошких поступака, музикологија се нагло почиње развијати у другој половини XIX вијека, иако се њен поступни развој може пратити и неколико вјекова уназад.

У ширем смислу ријечи, поред опште музичке теорије, музикологија обухвата и низ других музичких дисциплина, међу којима су хармонија, контрапункт, музичке форме, инструменти и инструментација, као и акустика, естетика, социологија и психологија музике. У ужем смислу ријечи, музикологија проучава развој већих и мањих раздобља и облика (при чему утврђује и уддио друштвених збивања), опредјељује стилске особености музичко-историјских епоха, као и живот и стварање појединих композитора. Резултати које постиже музикологија, а којима у ужем или ширем смислу претходе интердисциплинарна истраживања, чине праћу за велике музичко-историјске синтезе.

Резултати музиколошких истраживања у директној су зависности од низа предуслова. Од тих предуслова зависи, увијек на други начин, бржи или спорији развој музикологије у различитим земљама, па и у разним срединама наше земље.

Југословенска музикологија сразмјерно је млада научна дисциплина, јер су се услови за њен развој стекли доста касно. Иако неравномјерно, њен успон може се пратити већ од друге половине XIX вијека, највише у Словенији, Хрватској, а затим у Србији. Но било би погрешно закључити да у јужнословенским земљама до тада није било напора и остварења са подручја музикологије. Схватимо ли музикологију као заједнички назив за музичко-научне дисциплине различитих интересовања и циљева, онда ћемо на њен траг наићи доста рано, већ на самом почетку XVI вјека.

На прелазу у XX вијек, и све до првог свјетског рата, научна интересовања за музику постају свестранија и стручнија. Низ музичких установа (али опет само у Словенији, Хрватској и Србији),

као и музичких часописа и гласника, постављају истраживања на чврсте научне темеље.

Послије 1945. југословенска музиколошка дјелатност постаје све интензивнија и систематичнија. Сазријева спознаја да је музикологији мјесто међу националним наукама. Уврштењем музикологије у универзитетски образовни систем, долази до снажног научног импулса у том домену.

Музиколошки институт при САНУ, Музиколошки институт при САЗУ, Завод за музиколошка истраживања ЈАЗУ и Музиколошки завод Музичке академије у Загребу, као и музиколошки институти МАНУ и Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине и низ других представљају средишта организоване научноистраживачке дјелатности која најчешће обухвата три основне области: теоријску, архивско-историјску и етномузиколошку. Институти посједују архиве снимљених рукописа средњовјековне музике, композиција и докумената југословенских и страних аутора, збирке магнетофонских и других снимака црквених и народних мелодија, записе народних пјесама и игара, филмове и стручну библиотеку. У институтима просјечно ради десет до петнаест научних радника, а посебна пажња поклања се укључивању младих сарадника у истраживачке пројекте, како би се припремио и образовао неопходан научно истраживачки кадар у тој области. Резултате својих истраживања поменуте институције објављују у самосталним публикацијама. У оквиру издавачке дјелатности, објављују се дјела из ранијих епоха, као и дјела савремених композитора. При институтима дјелују и професионални ансамбли који снимају и јавно изводе значајна дјела из прошлости, као и дјела савремених југословенских композитора. Међу тим ансамблима нарочито се истиче дјелатност Студијског хора Музиколошког института САНУ. Посебна пажња посвјећује се савременој музичкој продукцији и њеној валоризацији у оквирима југословенског и свјетског музичког стваралаштва.

*
* *

Прве значајније радове о музичкој култури у Црној Гори крајем XIX и почетком XX вијека објавио је заслужни друштвени и културни радник др Перо Шоћ („Стварање“ 1952/53). Неколико мањих текстова из области музичког фолклора објавио је Јован Миљшевић уочи и непосредно после другог свјетског рата у различитим црногорским публикацијама. Ангажујући више аутора у алманаху *Десет година Средње музичке школе (Котор, 1956)*, Аћмун Погачар се ту и сам појављује као аутор текстова из музичке прошлости Црне Горе.

Истраживања Душана Сковрана односила су се на музичко стваралаштво у Црној Гори посљедњих деценија XIX вијека. Његову су пажњу посебно привлачили Јелисавета Поповић и Шпиро

Огњеновић, чије је минијатуре и оркестрирао. Сковранова изложба *Путеви музике у Црној Гори*, с нотним материјалом, фотографијама и документима, приређена 1975. у Будви у оквиру фестивала *Дани музике*, побудила је знатну пажњу бројних посјетилаца.

У овој књизи *Развитак просвјете и културе у Црној Гори од 1852 — 1916* (Цетиње, 1971) и у рукопису који се односи на раздобље од 1918. до 1941, др Ђоко Пејовић посветио је два поглавља музичкој култури (други објављен у *Звуку*, 1980).

Низ јединица које се највећим дијелом односе на пјевачка друштва, Прву и Другу црногорску војну музику, као и на неколико познатих црногорских гуслара, — објавили су у првом и другом издању Музичке енциклопедије (ЈЛЗ) др Нико Мартиновић и Ратко Ђуровић.

Уз бројне студије и есеје из културне историје Црне Горе, др Милош Милошевић објавио је и више вриједних радова из музичке прошлости Црногорског приморја у којима се показао као ријетко поуздан аналитичар архивског материјала.

Не градећи шире синтезе, поменути радови већим дијелом фактографског су карактера. Но, та фрагментарна истраживања и њихова повремена публикувања утолико су драгоценија уколико су више резултат воље и напора појединаца, којима за такве амбиције нијесу били обезбијеђени чак ни минимални радни услови.

Прве познате записе народних пјесама из Црне Горе забиљежио је у седмој деценији прошлог вијека Фрањо Кухач и објавио их у својим *Јужно-словјенским народним попјевкама* (1878—81). Прву збирку од 70 црногорских народних мелодија издао је 1890, према властитим записима, Чех Лудвик Куба. Између два рата црногорском народном музиком бавили су се Владан Ђорђевић и Милоје Милојевић. Пјевање црногорских гуслара, посебно музичко обликовање епског десетерачког стиха, врло прецизно проучавали су њемачки етномузиколози G. Becking и W. Wunsch.

Послије ослобођења, црногорске народне мелодије забиљежио је, осим Јована Милошевића, проф. Миодраг Васиљевић. Његова опсежна збирка са 568 примјера, *Народне мелодије из Црне Горе*, објављена је 1965. Као мелографи у Црној Гори радили су, или раде, Ђ. Радовић, В. Магјан, Б. Таминџић, Н. Чучић, Д. Ракић.

Но међу сакупљеним материјалом знатан је број недовољно прецизно записаних народних пјесама, док је већи дио и даље незабиљежен. На тај начин непроцјенива вриједност несакупљеног црногорског музичког фолклора, јединственог по својој епској изражајности и љепоти, све се више смањује.

У Црној Гори нема установе која би се искључиво бавила проучавањем народних напјева. Народним пјесмама и играма, снимљеним прије тридесет година, Радио-Титоград се користи за своје специфичне потребе.

*
* * *

Како се у таквим условима и са таквим резултатима није могло очекивати да се истраживачки рад у овој области развије у организовану научну дисциплину, Одјељење умјетности ЦАНУ формирало је прије четири године Одбор за музичку умјетност, подразумијевајући под тим музиколошку и етномузиколошку секцију. Окупирани бројним обавезама, већина чланова није се битније укључила у рад Одбора. Од прошле године, Одбор се ослонио на помоћ стручњака из других република. У рад етномузиколошке секције укључена су и три студента Музичке академије у Титопраду.

Дугорочни пројекат *Сакупљање грађе за историју музике Црне Горе и њена етномузиколошка истраживања*, уз који иде још неколико потпројеката, финансира Републичка СИЗ за научне дјелатности.

Истраживања обављена на Цетињу, у Котору, Задру, Београду, Прагу и Венецији, дала су одговарајуће резултате. Неки од резултата тих истраживања који су дефинисали мање или веће цјелине, објављени су у гласнику ЦАНУ или саопштени на музиколошким симпозијумима у другим срединама.

Два члана Одбора активно су укључена у рад Међуакадемијског одбора у оквиру пројекта *Обредно народно пјевање на тлу Југославије*. Посебан вриједан материјал забиљежен је у Тузима и њиховој околини, гдје албански живаљ од старине негује мису на латинском језику — али под јаким утицајем народне пјесме. Предстоји утврђивање утицаја народне пјесме на тај вид обредног пјевања. Слична истраживања биће обављена и са подручја Бара и Улциња. Обредно пјевање снимљено је и у Грбљу, Перасту и Столиву, а то ће бити урађено и у Луштици, Кртолима, Херцег-Новом и другим општинама на црногорском приморју.

Такође предстоји ревизија народних пјесама са подручја Пљеваља које је, према записима Миодрага Васиљевића, издао Етномузиколошки завод Совјетске академије наука.

Осим Лимнандерове опере „Црногорци“, изведене у Паризу 1849, сакупљено је још неколико дјела страних аутора који су у другој половини XIX вијека били инспирисани тематиком из црногорског живота.

Око 70 докумената о животу и раду Јована Иванишевића (1861—1889), пронађених у Прагу и Београду, послужиле као грађа за монографију о првом црногорском школованом музичару.

С обзиром на до скоро сасвим неразвијену лексикографију у Црној Гори, два члана Одбора обрадили су око 120 јединица које се односе на црногорску музичку прошлост и садашњост за двотомни *Југословенски музички лексикон* који је ЈЛЗ издао управо ових дана.

У оквиру своје издавачке дјелатности, Одјељење умјетности ЦАНУ објавило је књигу дра Милоша Милошевића *Музичке теме и портрети*, а у припреми је објављивање збирке црногорских народних пјесама Јована Милошевића (1895—1959).

*
* * *

Овај кратки осврт на четворогодишњи рад Одбора јасно указује на резултате који нијесу ни мали ни занемарљиви. Но, сигурно је да они у овој области научног истраживања нијесу ни довољни. Разлог је, прије свега, што ни једном члану поменутог Одбора научноистраживачки рад у области музикологије није ни основна ни једина дјелатност. Овај податак, наравно, не умањује вриједност њиховог научноистраживачког потенцијала, али битно утиче да он не буде максимално искоришћен.

*
* * *

Садашњи основни услови — научни кадар, финансирање, простор и опрема — само дјелимично задовољавају или уопште не задовољавају потребе развоја црногорске музикологије.

Научни кадар

Црна Гора има занемарљиво мали број дипломираних музиколога. Један једини дипломирани етномузиколог остао је управо у средини гдје се школовао.

С обзиром на чињеницу да је пут до формирања једног музиколога дуг и сложен, у овој области ни у скорој будућности није реално очекивати значајнији прилив.

Један од најсложенијих одојека на музичким академијама или факултетима, који, поред уско стручних предмета у оквиру десет семестара, захтијева и студирање сродних компаративних дисциплина, затим филозофије, естетике, социологије, психологије и страних језика, — није привлачио завршене ученике (једине) Средње музичке школе у Црној Гори, и они су се радије опредјељивали за мање сложене одојеке, послје којих је запосјење било сигурно. Непостојање институције која би се у Црној Гори бавила научноистраживачким радом у области музике битно је умањило интересовање младих за образовање у овој области науке.

С друге стране, за формирање тако сложеног студија на Музичкој академији у Титограду још се нијесу стекли сви потребни кадровски и материјални услови. Стипендију коју је титоградска Музичка академија обезбиједила за студиј музикологије на дру-

гим југословенским академијама, за посљедње три године није прихватио ни један завршени ученик Средње музичке школе у Титограду, најчешће због врло сложеног пријемног испита и исто таквог студија, на којему успјевају само најспособнији. Сложеност овог студија поткрепљује и чињеница што Факултет музичке уметности у Београду на свој одсјек за музикологију годишње уписује највише два до три студента.

Опрема, простор, финансирање

Одбор за музичку умјетност при ЦАНУ не посједује сопствену опрему. За снимање на терену чланови Одбора служе се магнетофонима установа у којима су запослени или сопственим магнетофонима. С обзиром да у оквиру ЦАНУ Одбор не посједује чак ни једну једину просторију, о другим техничким уређајима (студијским и стереомагнетофонима, касетофонима, видео уређајима, камерама и др.) не може бити ни говора. Компјутерска обрада народних пјесамa за догледно вријеме сигурно неће ући у истраживачке програме, јер материјална база једва покрива постојеће „рестриktivне“ услове. Осим тога, материјална база не омогућава ни да се знатније прошири број сарадника из других средина, да се обезбиди рад бар једном административном лицу, да се приреде за штампу и издају највреднија дјела црногорске музичке баштине, да се ангажују солисти и ансамбли за њихово јавно извођење и снимање. Иако је више дјела црногорског композитора Борислава Таминдића вредновано не само црногорским већ и највишим југословенским наградама, ни једно од њих није штампано нити забиљежено на грамофонској плочи.

*
* * *

Путеви развоја научноистраживачког рада у области музикологије у директној су зависности од образовања неопходног кадра и од обезбјеђења радних мјеста у одговарајућим установама. Сарадња Одбора за музичку умјетност ЦАНУ и Музичке академије успостављена је и самим тим што су чланови Одбора већим дијелом професори Академије. Музичка академија и сама издваја одређена средства за научноистраживачки рад. Такође, Музичка академија је у могућности да за потребе научноистраживачког рада стави на располагање своју техничку опрему. Међутим, ни једна ни друга институција нијесу у могућности да обезбиде и друге одговарајуће услове, прије свега просторне и финансијске, за комплекснији научноистраживачки просперитет у овој области, који би подразумијевао не само продубљивање до сада постигнутих резултата већ и упуштање у проучавање поје-

диних историјских раздобља, у комплетнија монографска истраживања, везана за поједине личности и њихово стваралаштво, у разматрања специфичних тема посматраних у дужем историјском процесу, вредновање црногорске музике у оквирима југословенске и свјетске музичке културе, у свеобухватно проучавање музике у склопу других умјетности, естетике и науке; на етномузиколошком плану — систематизацију, компарацију и научно вредновање ризнице народног умијећа, једног од најљепших симбола културне баштине сваког народа, која увијек представља непресушно врело инспирације и у умјетничкој музици.

Све док у Црној Гори не буде формиран институт, завод, одјељење или одсјек било при ЦАНУ, Музичкој академији или некој другој институцији, који би у одговарајућем простору имао неопходну опрему и у којем би дјеловали, за почетак најмање три до четири стално запослена научна радника, — систематски и широки захват у овој области споро ће напредовати.

